

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

LUCIJA ĆURIN

ZAVRŠNI RAD

GLAZBENA BAŠTINA TUROPOLJA

Zagreb, lipanj 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Zagreb

PREDMET: Metodika glazbene kulture

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Lucija Ćurin

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Glazbena baština Turopolja

MENTOR: Josipa Kraljić, viši predavač

Zagreb, lipanj 2018.

Glazbena baština Turopolja

Sažetak

Folklor je narodna baština neke zemlje na čijim je temeljima osnovana tradicija i identitet tog naroda. Folklorno stvaralaštvo glazbe, pjesme, plesa i igre, iako je nastalo prošlim stoljećima i danas se njeguje i prenosi. Djeca i danas pjevaju pjesmice i igraju se igara koje pripadaju folklornoj baštini iako toga nisu svjesni, i upravo je to način na koji ona ostaje živa. Dječji folklor dijeli se na stvaralaštvo odraslih namijenjeno djeci i na stvaralaštvo djece namijenjeno djeci. Odrasli pjevaju djeci pjesmice dok su ona mala i time ih uvode u svijet folklor, a kada malo porastu djeca se počinju međusobno igrati, učiti jedni od drugih ili samostalno smišljati pjesmice i rime. Turopoljski običaji i tradicionalni obredi i dalje su sastavni dio nekih domaćinstava tog kraja, a za javnost ih često prikazuju i obilježavaju KUD-ovi i time prenose i čuvaju kulturnu i folklornu baštinu svog kraja.

Ključne riječi: folklor, dječji folklor, Turopolje, baština, običaji, tradicija

Musical heritage of Turopolje

Summary

Folklore is a national heritage of some country on whose foundations is formed its tradition and identity. Although it was created in the past centuries, folklore creativity of music, song, dance and game is still nurtured and transmitted. Today children sing songs and play games that belong to folklore heritage even though they don't know it, and exactly that is the way to keep it alive. Children's folklore is divided on creativity of adults intended for children and creativity of children intended for children. Adults sing to children while they are little and so introduce them to the world of folklore, and when they grow, children start to play with each other and learn from each other, come up with new songs and rhymes of their own. Traditional rituals of Turopolje are still a big part of some households from that region, and for public are often shown and prepared by Folklore Society.

Key words: folklore, children's folklore, Turopolje, heritage, customs, tradition

Sadržaj

1.	UVOD.....	1
2.	FOLKLOR.....	2
2.1.	DJECA U FOLKLORU	3
2.2.	DJECA I SCENSKI FOLKLOR.....	5
3.	DJEČJI FOLKLOR TUROPOLJA	7
3.1.	DJEČJE NOŠNJE	9
3.2.	FOLKLOR TUROPOLJA DANAS	10
3.3.	BROJALICE.....	11
3.4.	IGRE S PJEVANJEM	14
4.	NARODNI OBIČAJI TUROPOLJA	18
4.1.	BOŽIĆ	18
4.2.	NEVINA DJEČICA.....	20
4.3.	FAŠNIK	20
4.4.	USKRS.....	20
4.5.	JURJEVO.....	21
5.	ZAKLJUČAK.....	26

1. UVOD

Folklor je, kako je definirano u Hrvatskoj enciklopediji, stvaralaštvo utemeljeno na tradiciji neke kulturne zajednice, koje narod uči pretežno usmeno ili oponašanjem te njime izražava kulturu i socijalni identitet te zajednice. Folklor se sastoji od glazbe, plesa, pjesme, a ponekad i književnih oblika nekog naroda. Folklorni plesovi prije su bili središnji događaj okupljanja neke zajednice. Svaka posebna prigoda obilježavala se druženjem uz ples i prigodne pjesme te se time, osim slavlja pokazivalo i bogatstvo određenog kraja. Danas se izgubio taj osnovni razlog postojanja folkloru, ljudi su se okrenuli nekim drugim zanimanjima i vrijednostima, a nekolicina ljudi koji i dalje njeguju folklornu baštinu čine to kroz stilizirane varijante prilagođene scenskom nastupu. Jednako kao folklor odraslih, tako je i dječji folklor izgubio početne karakteristike i postao je više statičan i nepromjenjiv. Iako dječji folklor nije dovoljno istražen i sistematiziran, u odgojno-obrazovnim ustanovama se sve više javlja korištenje folkloru i dječjih igara s pjevanjem te se priča o načinima na koje bi djeca bolje upoznala folklor i hrvatsku narodnu baštinu.

U ovome ću se radu koncentrirati na folklor Turopolja i to posebno na dječji folklor. Napraviti ću pregled načina života djece u prošlom stoljeću i danas i igara kojima su se zabavljala, turopoljskih običaja i uz njih vezanih dječjih pjesama. Osvrnuti ću se i na načine stvaranja dječjih pjesama te razloge pojavljivanja i osnivanja prvih kudova i dječjih grupa.

2. FOLKLOR

Narodni plesovi nastali su kao posljedica okupljanja i druženja, u svrhu obilježavanja određenih postignuća nekog društva ili jednostavno za slavlje i veselje. Prema Ivančanu (1971., str. 5) “narodni ples razvija druželjublje, smisao za društvenost, ljubav prema skladu, slozi, jedinstvu; ukratko lijepe i zdrave ljudske osjećaje.” Prema tome, u narodnim plesovima će se naći sve ono dobro i pozitivno neke društvene zajednice i kulture. Danas se uloga narodnih plesova poprilično razlikuje od one u prošlosti. Prije je ples spajao članove neke zajednice na razinama koje bi inače bile nepremostive. Kada se plesalo kolo nije bila bitna ni vjera niti ekonomski status, svi su bili jednaki i ravnopravni (Ivančan, 1971., str.5). Danas je to mjesto okupljanja radi zabave, rekreacije, nastupanja pa čak i zarade. Postoje mnoga kulturno-umjetnička društva, amaterska ili profesionalna, koja sakupljaju građu, plesove i tradiciju te ih na sceni približuju javnosti. Ona postaju i ambasadori kulture svoje zemlje, putuju svijetom te predstavljaju svoju kulturu u drugim zemljama. Danas se također, pod utjecajem turizma obnavljaju i mnogi stari zaboravljeni običaji kako bismo strancima, a i domaćima pokazali bogatstvo naše kulture i tradicije.

Ivančan ističe problematiku o načinu primjene folklora u suvremenom životu. Spominje dva potpuno suprotna stajališta. Kaže da neki tvrde kako samo izvorne seoske grupe mogu prikazivati tradicionalne umjetnosti, dok drugi tvrde kako bi to trebala biti inspiracija za slobodno skladanje. Koja god od ovih tvrdnji bila točna, činjenica je da se folklorna umjetnost danas najviše prikazuje na sceni te se pri tome treba pridržavati određenih pravila kulture te da treba zadovoljiti određene potrebe.

- poznavanje autentičnog materijala
- doživljaj narodne umjetnosti na samome terenu
- prenošenje vlastitog doživljaja na sceni
- poznavanje zakona scene i kompozicije
- stvaranje, uvježbavanje i održavanje pojedine koreografije

-potreban osobni umjetnički pečat stvaraoca (Ivančan, 1971.)

U koju god svrhu i na kojem god mjestu koristili narodne plesove i običaje, uvijek treba paziti na provjerenost i autentičnost.

2.1. DJECA U FOLKLORU

Folklor je prisutan u skoro svim segmentima dječjeg života, a da oni toga nisu niti svjesni. Niti bi trebali biti. Za njih su folklor i tradicija sastavni dio igre, dogovora, podjele uloga pa ponekad čak i učenja pravila ili ponašanja.

Dječji folklor dijelimo na dvije vrste: stvaralaštvo odraslih namijenjeno djeci te stvaralaštvo djece namijenjeno djeci.

“...stvaralaštvo odraslih namijenjeno djeci (narodna kultura) prenosi se s generacije na generaciju, fiksirano je u odrađenim tekstovima, predmetima ili aktivnostima, obogaćuje komunikaciju odraslog i djeteta, u funkciji je asimetričnog, ali ravnopravnog odnosa: odrasli-dijete.” (Duran, 2003., str.10.) U ovu skupinu ubrajamo sve vrste narodne tradicije koje odrasli prenose djeci usmeno, u svrhu smirivanja, potpore ili sl. To su tekstovi ili aktivnosti koje se koriste pri uspavljivanju (uspavanke), poticanju govora (brzalice), igre s prstićima, malešnice i sl. Ti se tekstovi najčešće koriste dok su djeca još mala, odnosno u dobi do 3 godine, kada utjecaj vršnjaka na djecu još nije tako velik. Na taj način uključujemo djecu u vanjski svijet, ali također, kako Knežević kaže „...otkrivamo originalne dijalekte i muzičke primjere koje stariji ostavljaju djeci u nasljeđe kao budućim nosiocima kulture rodnoga kraja“ (1988., str.9). Prema tome možemo zaključiti kako se već u toj najranijoj dobi djeci usađuju tradicije i određene karakteristike kraja u kojem odrasta.

Nakon treće godine dijete prestaje biti samo promatrač već postaje sudionik u igrama s vršnjacima i starijom djecom. Također, u to doba dijete kreće u vrtić/školu te se na taj način formiraju grupe za igru. Iz tih je razloga ovdje najzastupljenije stvaralaštvo djece namijenjeno djeci. Djeca su ovdje stvaraoci, prenosioci i posrednici. Dječja se tradicija temelji na zabavi i smijehu te se tako suprotstavlja pravilima u svijetu odraslih. “...to dopušta djeci da osjete svoju

samostalnost, da sudjeluju u stvaranju svojih normi i vrijednosti, ali to kod odraslih izaziva sumnjičavost” (Duran, 2003., str. 12.).

U glazbeni folklor djece, osim igara s pjevanjem, ulaze i dječje pjesme, brojalice i sve vrste dječjeg ritmičnog govora (Gosopodnetić, 2015., str. 307.). U to ubrajamo tekstove i aktivnosti koje su odrasli namijenili djeci, a djeca su ih prihvatila ili prihvatila i preoblikovala i prilagodila sebi, jednako kao i tekstove koje su u potpunosti djeca izmislila.

Tu su najznačajnije brojalice koje služe za podjelu uloga:

Jedan, dva do neba,

Tri, četiri po sekiri,

Pet, šest bit će ples,

Sedam, osam do pol osam,

Devet, deset do pedeset.

(Donja Lomnica, Turopolje).

Dalje, stihovi izazivanja i rugalice:

Dolenčani (ili Cestari, onima koji su živjeli uz Zagrebačku cestu)

Žabe ste klali;

Nam ste davali,

Mi je nismo šteli,

Sami ste je pojeli!

(Kovačević, 2000., str.101.)

Isto kao i pjesmice ili brojalice kojima se obilježava neki blagdan ili narodna svečanost (kroz koje se djeca upoznaju pa čak i nauče neke činjenice vezane za taj događaj) i načine ponašanja.

2.2. DJECA I SCENSKI FOLKLOR

Kao što je već ranije napomenuto, folklor se danas pojavljuje u drugačijim segmentima života nego danas. U svakodnevnom životu je kod djece češći nego kod odraslih jer ga djeca koriste u igri u vrtićima, školama itd., ali jednako tako mnoga djeca idu na satove folklora kao i odrasli. U tu svrhu su osnovana različita kulturno umjetnička društva (KUDovi) koja uče svoje polaznike tradiciji, pjesmi i plesu nekog kraja, a cilj im je obično i pripremiti pokoju točku za nastup na sceni. Kod odraslih se taj pristup prilično razlikuje nego kod djece, a i njima samima ostavlja drugačiji utisak. Mnogi pedagozi koji se bave dječjim folklorom ističu kako djecu za scenu ne treba posebno pripremati. Ne treba ih učiti koracima i koreografiji kao odrasle, već ih jednostavno pustiti da se igraju i na taj način pokažu gledateljima što su radila kroz godinu i što su sve naučila. Djecu ne treba učiti kako se primiti za ruke u kolu, na koju stranu krenuti ili što napraviti, već ih je najbolje pustiti neka se sami dogovore. Ako je u točki potrebna podjela uloga neka se sami podijele brojalicama, a starija djeca već i shvate kako je bolje prije izvedbe dogovoriti u koju će stranu u kolu krenuti. Razlog zašto je potrebno te segmente ostaviti jest zato da što autonomnije prikazuju dječju igru, a prema tome i sam dječji folklor. Djeci izlazak i nastup na sceni ne bi trebao predstavljati stres ili problem i stvarati im nervozu, već im omogućiti dobru zabavu i lijepu igru, a kroz to će onda i prevladati strah od javnog nastupa te im jačati samopouzdanje.

Stavka koja je bitna u dječjem folkloru i scenskom nastupu jest sadržaj koji se obrađuje. Gospodnetić naglašava kako je za vrtićku djecu najbolje pripremati sadržaje koji među djecom još nisu izumrli. Odnosno igre i pjesme koje djeca još pjevaju među sobom i mogu ih čuti ili naučiti od druge djece. Nadalje, smatra kako bi djeca koja su članovi raznih kulturno umjetničkih društava, mogla osim tih sadržaja, obrađivati još i razne ostale koji su već izumrli, a čuvaju se u raznim etnomuzikološkim knjigama, na taj način bi oni možda kasnije mogli to prenijeti i ostaloj djeci.

Naravno, voditelj svake grupe odlučuje koji će se sadržaji obrađivati i pripremati za scenske nastupe. Na njemu leži odgovornost da odabere one sadržaje za koja su djeca tog uzrasta spremna i u koje će se moći uživjeti i dobro zabaviti. O ovoj problematici progovara i Knežević te naglašava važnost odabira sadržaja za djecu. Upozorava voditelje grupa kako nije primjereno djeci davati točke koje su inače namijenjene za odrasle izvođače. A to argumentira s više razloga: djeca ne shvaćaju tematiku pjesama, odnosno ne mogu se poistovjetiti s tekstom koji pjevaju, koraci koji se moraju izvoditi su im prekomplikirani i time folklor prestaje biti igra i postaje gradivo koje moraju svladati.

3. DJEČJI FOLKLOR TUROPOLJA

Turopolje je dio Posavine, južno od Zagreba, proteže se od obala Save do Vukomeričkih gorica. Danas dio Turopolja pripada i području Grada Zagreba, a ta je bliskost i kroz povijest utjecala na razvoj ovog područja. Kako bismo shvatili i protumačili folklor, bitno je upoznati se obilježjima tog kraja.

Turopolje je uglavnom ravničarski kraj pa su se u prošlosti ljudi najviše bavili stočarstvom (uzgoj svinja i goveda) te uzgojem voća, povrća i kukuruza.

Turopoljci su u davniini živjeli u zadrugama. „Jena zadruga imala navek do 99 duš i nigdar da bi 100: Saka je obitel imela svoju komaru, a v zadružnu su se ižu sjahali jest i dogovajat“ (Miklaušić, 1994., str. 152.). Prema navodima, zadruge su živjele u jednoj velikoj kući. U toj je kući svaka obitelj imala svoju sobu u kojoj su boravili, spavali i sl., a u zajedničkoj su prostoriji objedovali. Svaka zadruga imala je svojeg gospodara koji im je bio na čelu. Taj gospodar bio je izglasan među svim muškarcima zadruge: „Muži su se dogovorili do bu gospodar.“ (Miklaušić, 1994., str.152.), a taj je bio zadužen za podjelu poslova među članovima zadruge, sklapanje ugovora, odabira konjara, volara, kravara i sl., vodio je brigu o količini žita i hrane koja je bila potrebna za zadrugu. U zadruzi su bili točno podjeljeni muški i ženski poslovi, kojih se trebalo pridržavati te pritom slušati gospodara i gospodaricu.

Djeca su u zadruzi dane provodila zajedno. Nisu se mogla šetati okolo po selu i poljima, besposličariti ili raditi kakve šale i dječje vragolije već su bila pod nadzorom zadruge i gospodarice koja se za svu djecu brinula. „Deca su v zadruge skupa pak se ne klatare a gospodarica jem poda jesti“ (Miklaušić, 1994., str. 156.) Dok su žene radile, unutar zadruge ih je obično čuvala baka ili prabaka: „...stara mamica (prabaka) sjedi na drvocepu i čuva zadružnu djecu, vlastite i susjedove unuke i praunuke“ (Miklaušić, 1994., str. 155.).

Slika br. 1: *Djeca sa starom mamicom (bakom/prabakom).* (Miklaušić, 1994., str.155)

U slučaju da bi dijete ili mladi izgubili roditelje, za njih se tada skupno počela skrbiti zadruga, na čelu s gospodarem, koji je upućivao ostale članove zadruge da se za njih brinu: „decu sirote gospodar pazil i ženama preporučeval“ (Miklaušić, 1994., str.159).

Djeca su često odlazila i u druge zadruge na igru. Školarci nakon škole, a mlađa djeca u pratnji nekog od starijih seljana. Ovako Josip Kovačević opisuje okupljanje oko zdenca u zadruzi Kovačevića: „ Kovačevići su već od ranije imali svoj zdenac na čaplju. Seoska djeca rado su dolazila u zadrugu gdje je bilo uvijek dječurlije spremne za igru. Stariji seljani opet bi našli nekog od brojnih zadrugara, donijeli kakvu novost....“ (Kovačević, 2000., str.97).

Djeca su se osim unutar zadruga često igrala i na paši s kravama i svinjama. Do tamo bi hodala pjevajući pjesme ili igranjem lovice, a onda bi započela ozbiljna igra. To su bile ili igre s pjevanjem, neke od jednostavnijih igara: kopčajne (igranje gumbima), encanje na šibice (izvlačenje šibica), pismo glava (igra s kovaniama), školica, igra lovca (lovice), igra skrivača.

Miklaušić među mnogim igrama spominje i jednu koju su djeca igrala pri rastanku. Naziva ju „Putna“, a opisuje ovako: „Na rastanku jen drugoga pecne i veli putna. Nastoji da mu ov ne vrne neg beži domam. I tak sakomu.“ (Miklaušić, 1994., str. 182.).

Kovačević također spominje i neke igre koje su se zbivale onda kada roditelji nisu gledali, a djeca su često igru završila poderane odjeće i krvavih noseva. Jedna od takvih igara je „Kudelicu poplupati“, a veći dječaci su je koristili kada su htjeli izazvati tučnjavu s malima radi zabave, a mali tada još nisu shvaćali tu igru. Veći bi im govorili: „Da vidimo (g)do je od vas dva jakši. (G)do se koga ne boji. (G)do bu kome prvi kudelicu popluval?!“.

Tu se također spominje i igra s prstićima, kojima su se zabavljala mlađa dječica. Miklaušić navodi: „Pet prsti Ov ide v lov, ov zajnem, ov ižu čuva, ov kašicu kuva a ov ide ci ci ci!“ (Miklaušić, 1994., str.182.).

3.1. DJEČJE NOŠNJE

Nošnje su u prošlosti bile odraz socijalnog statusa (suprug, supruga, neudata žena, djevojka ili mladić, itd.), ekonomskog statusa, a i prigode. Za svakidašnje potrebe odijevala se obična nošnja, a u nekim svečanim prigodama, bili to blagdani (Božić, Uskrs) ili kakvo slavlje (svadba ili obilježavanje Jurjeva) na tu su se nošnju dodavali ukrasni elementi, nakit, šeširi i sl. Ili se oblačila potpuno nova nošnja. Kako Turopolje nije nikada bio jako bogat kraj, tako ni nošnje, one za odrasle, a ni one za dječicu, nisu bile jako bogate i kićene. Djeca su obično hodala bosa, manja dječica nosila su bijele dugačke košulje „pehače“ ili „pahače“, ovisno o kraju Turopolja, a veći, odnosno školarci bili su u „košulama i gaćama“ (Miklaušić, 1994., str. 155.). Dječaci su ponekad stavljali obični crni šeširić na glavu, a djevojčice su kose vezale u jednu ili dvije pletenice.

Danas se nošnje upotrebljavaju u scenske svrhe. Kada djeca pripremaju točku sa školom ili KUD-om u kojem plešu oblače nošnje kraja čije pjesme pjevaju. Tu često zna dolaziti do problema. KUD rijetko ima dovoljno nošnji da opremi svu dječicu pa ponekad i roditelji pomažu, iako često s krivim nošnjama i krivom veličinom. Nadalje, nerijetko se događa da se djecu oblači u nošnje za odrasle zbog čega su im prevelike pa se kod plesa popikavaju i pokušavaju si ih namjestiti da ne spadaju. Voditeljica jedne dječje grupe spomenula je i važnost obuču. Kako su djeca prije hodala bosa ili su oblačila samo jednostavne opanke, najbolje bi bilo da i danas djeca uz svoje nošnje budu

obuvena tako. Da imaju najjednostavnije crne ili smeđe papučice ili ako to ne mogu nabaviti, da budu bosa. Naime obuća i odjeća koje čine narodne nošnje, dio su folklora i baštine nekog kraja koje moramo čuvati u jednakoj mjeri kao i pjesmu i ples.

3.2. FOLKLOR TUROPOLJA DANAS

Već je ranije u radu objašnjeno koliko se život ljudi u proteklih godina promijenio, kako je to utjecalo na folklor i narodne običaje, a s time i na djecu i njihov odgoj. Većina običaja, načina igre i života koji su iznad navedeni su se promijenili, a neki od njih u potpunosti i nestali pa se tako može zaključiti da se i život djece turopoljskog kraja promijenio.

Djeca danas u folkloru sudjeluju aktivno ili pasivno, ili bolje reći svjesno ili nesvjesno. Ono što je nekima prije bilo dio svakodnevnog života i igre, danas je mnogoj djeci jedna od mnogih izvannastavnih ili izvanškolskih aktivnosti.

Djeca u školama i vrtićima uče razne pjesme i igre koje pripadaju folkloru, a da toga nisu ni svjesna. Pa se tako može reći da u stvari nesvjesno sudjeluju u folkloru i prenošenju narodne baštine.

U ovom kraju ima mnogih vrtića i škola, pogotovo u ovima izvan gradova, odnosno u malim selima, u kojima rade odgojitelji ili učitelji koji se, ili su se nekada u životu bavili folklorom. Na taj način djeci mogu prenositi sve ono što su ona radila, pjevala i plesala kao djeca, bez potrebe za korištenjem literature u kojoj je dosta toga izmijenjeno. Tako djeci prenose prave, autohtone običaje bez utjecaja modernog doba.

Drugi način na koji djeca sudjeluju u folkloru je ukoliko se priključe KUD-ovima i s njima pjevaju, plešu i uče se narodnoj baštini. Na području Turopolja postoje mnogi KUD-ovi, a jedan od najpoznatijih i najstarijih je KUD Donja Lomnica. Za njega kažu da koriste samo autohtone i neizmijenjene pjesme i sadržaje turopoljskog kraja. U KUD-ovima se, između ostalog, pripremaju točke za smotre folklora na kojima djeca sudjeluju, na taj način se sklapaju prijateljstva i

poznanstva, upoznaju se i drugi krajevi Hrvatske i njihove tradicije. Ponekad djeca s KUD-om putuju u drugi grad, idu u gostovanja, na druge smotre i sl. Neki voditelji pokušavaju organizirati i razmjene, odnosno posjete u druge KUD-ove na drugom kraju Hrvatske kako bi se djeca još bolje upoznala, zabavila i shvatila koliko bogatstvo znanja mogu prenjeti jedni drugima.

3.3. BROJALICE

Mnogi autori, folkloristi i folklorni pedagozi, u literaturi navode između ostaloga i razne brojalice kojima su se djeca zabavljala.

Enci, benci

(Donja Lomnica, Turopolje)

Enci, benci, na kamenci,

Troja vrata zapečata,

Eri keri muzikeri,

Ec, pec, zec.

Encika, bencika

(Donja Lomnica, Turopolje)

Encika, bencika, sukta mora,

Aba švaba, po pandura.

Ike pike, po prdike,

Žalec palec, kukec pezdec.

Eni, beni

(Donja Lomnica, Turopolje)

Eni beni, beničica,
Budi Bogu zdeličica,
Alac palac, navijač,
Di fraj, dič!

Macica racica

Macica racica
Na policu skočila
A de je ta polica?
V vatríci zgorela.
A de je ta vatríca?
Vodica ju potpila.
A de je ta vodica?
Po jarku je pretekla.
A de je taj jarek?
Travica ga zarasla.

A de je ta travica?

Voleki ju popasli.

A de su ti voleki?

Crvi su je restočili.

A de su ti crvi?

Tice su ih pozobale.

A de su te tice?

Na grmeku sede.

A de je taj grmek?

Sekira ga posekla.

A de je ta sekira?

Pri kovaču ostala.

A de je taj kovač?

Skril se slamu.

Koj miš u jamu.

Kuj kuj moj kovač

Dam ti gibanicu

Koj kolač.

(Miklaušić, 1992., str. 183.)

3.4. IGRE S PJEVANJEM

Na kamen sjela Ljubica

(Donja Lomnica, Turopolje)

Slika br.2: *Na kamen sjela Ljubica.*

Na kamen sjela Ljubica, Ljubica,

Na kamen sjela Ljubica.

Na kamen sjela Ljubica, Ljubica.

I stala gorko plakati, plakati.

A zašto places, seko ti, seko ti?

A kako ne bi plakala, plakala?

Kad sutra moram umreti, umreti.

Pod crnom zemljom sagnjiti, sagnjiti.

Kada su u lošem ili žalosnom raspoloženju, djevojčice često igraju ovu igru. Odaberu jednu djevojčicu “Ljubicu” koja sjedi u sredini kola spuštene glave ili tužna pogleda i glumi da plače. Ostali lagano koračaju u kolu i pjevaju. Na stih “a zašto plačeš, seko ti?” jedna djevojčica izlazi iz kola i dolazi do “Ljubice” pa ju miluje po glavi, na to “Ljubica” odgovara pjevanjem. Kada otpjevaju pjesmu do kraja “Ljubica” odlazi u kolo, a nju mijenja druga djevojčica (Knežević, 2002., str.105).

Sjedi, ježo

Slika br. 3: *Sjedi ježo.*

Sjedi, ježo u oranju,
 Ježoje, dragoje, dragi bratec moj,
 Digni ježo, jednu ruku.
 Digni ježo, drugu ruku.
 Digni ježo, jednu nogu.
 Digni ježo, drugu nogu.
 Migni, ježo, jednim okom.
 Migni, ježo, drugim okom.

Ustaj, ježo, iz oranja.

Čipni, ježo, za nožicu!

Ova je igra rasprostranjena širom Hrvatske i u raznim krajevima se igra na različite načine. Kolo lagano korača u lijevu stranu i pjeva, a “ježo” stoji u sredini kola i pokretima oponaša stihove pjesme. Na zadnji stih “čipni, ježo, za nožicu”, se svi razidu, a „ježo“ ih lovi i štipa za noge i tijelo. Ako uspije nekoga uloviti, on se vraća u krug, a ulovljeno dijete postaje novi ježo” (Knežević, 2002., str.121).

Stjepane, bane

Slika br.4: *Stjepane, bane.*

Stjepane, bane, otvaraj, otvaraj,

Stjepane, bane, otvaraj!

Svi: Stjepane, bane, otvaraj, otvaraj!

Par: Nećemo vama otvarat, otvarat.

Svi: Mi ćemo s vama ratovat, ratovat.

Par: Čija je vojska nek ide, nek ide.

Svi: Stjepana bana je vojska, je vojska.

Par: Naša je vojska, nek ide, nek ide.

Dvoje djece stanu jedno nasuprot drugoga i uhvate se za ruke, a ostala djeca stoje nasuprot njima u koloni i uhvate se za bokove. Djeca u koloni i par vode dijalog tijekom cijele pjesme, a na kraju par podiže ruke i djeca prolaze ispod njih. Zadnje dijete uhvate spuštanjem ruke i ono tada mora odlučiti iza koga će stati. Pjesmu ponavljaju dok se sva djeca ne razvrstaju i onda počinje “prevlačenje”. Pobjeđuje onaj tim koja uspije djecu iz suprotnog tima prevući na svoju stranu (Knežević, 2002., str.122).

4. NARODNI OBIČAJI TUROPOLJA

4.1. BOŽIĆ

Predbožićni i božićni dani u prošlosti su, kao i danas, svima jedni od najdražih dana u godini. To je vrijeme godine kada sve miriše na kolače, igra se i slavi i osjeća se ugoda doma više nego ikad. To, a i pokloni koji se darivaju, najviše od svega vesele djecu.

Nakon početka adventa svaki se dan u crkvi počinje služiti misa zornica. Prije su svi zadrugari i seljaci pješke hodali do crkve, danas, iako se češće ide automobilima, ono nepromjenjivo je dizanje rano ujutro dok je vani još mrak i spremanje po zimi. Iako nisu sva djeca uvijek išla na zornice, onu koja jesu često bi najviše usrećio put do i od crkve kada su mogli uživati trčanjem po snijegu.

Prva prava radost za djecu u mjesecu prosincu je naravno dan Sv. Nikole (6. prosinca). Večer prije djeca čiste svoje opančiće, cipelice ili čizmice i stavljaju ih pod prozor u nadi da će im Sv. Nikola tijekom noći ostaviti neke darove. „...stariji bi im govorili: Ako ne buš dober, tebe bu sv. Mikula donesel tulcei šibu“ i „Tebe bu Krampus lance donesel“ (Kovačević, 2000., str. 79). Ovo su neki od običaja koji se ni danas nisu promijenili. Djeca dobro znaju da će im Sv. Nikola donijeti darove ako ih zasluže i budu dobri i poslušni, a ako razljute roditelje Krampus će im donijeti šibu. A roditelji itekako koriste ovu priliku da neposlušnu djecu pokušaju ucijeniti darovima. „Roditelji bi pred zoru, dok su djeca tvrdo spavala, stavljali u obuću zemlje (pecivo sv. Nikola), bombone, jabuke, orahe ili po koji novčić i sl.“ (Kovačević, 2000., str. 79). U današnje vrijeme roditelji djeci u čizmice stavljaju čokolade, slatkiše i poneku igračku, čime se običaj darivanja u suštini nije puno promijenio jer djeca i dalje dobivaju samo sitne poklone kao nagradu za dobro ponašanje tijekom godine.

Sljedeća po redu svetkovina do Božića dolazi dan Sv. Lucije. Za djecu taj dan nije predstavljao ništa posebno. Ne dijele se nikakvi pokloni te su običaji više orijentirani na žene i mlade djevojke. „...djevojke su rado slušale da im netko gata na taj dan za koga će se udati“

(Kovačević, 2000., str.80) ili „, djevojke su toga dana ispisivale trinaest ceduljica s imenima priželjkivanih mladoženja, zalijepile bi ih preklopljene i svako jutro po jednu bacile u vatru. Na Badnjak bi spalile dvanaestu ceduljicu, a na trinaestoj pročitale ima budućeg mladoženje (Rihtman Auguština, 1992., str.27). Jedan od običaja na dan svete Lucije bilo je, a još uvijek i je, sijanje pšenice. U toj su radnji i djeca često sudjelovala. Donijeli bi male posudice, u njih stavili malo zemlje te posuli zrna pšenice koje bi onda rasla sve do Božića, a na Božić se već izraslu pšenicu stavlja kao ukras pod bor ili na stol.

Badnjak i Božić za djecu definitivno predstavljaju vrhunac blagdana. Sve miriše po kolačima, odrasli su užurbani i zaposleni tako da oni mogu uživati u igri u kući, ili ako je pao snijeg u grudanju, sanjkanju i ostalim zimskim radostima. U svojoj knjizi Josip Kovačević opisuje Božićne običaje u zadruzi Kovačevića, objašnjava da se za razliku od danas tada nije kupovalo božićno drveće, već su slali dječake u šumu da sjekiricom odsjeku jednu granu koja se stavlja na zid u kutu kod stola, a namještala se tako da bi se pričvrstila i na strop iznad stola. Ta se grana nazivala „kinč“, a taj se običaj zadržao do sredine prošlog stoljeća. Tada se grana nije kitila kuglicama za bor koje su se kupovale u dućanima, kao što se danas radimo, već su ukrase sami izrađivali od prirodnih materijala koji su se sakupljali u polju i u šumi, ili od nečega što bi se pronašlo u kući. U izradama tih ukrasa najčešće su i sudjelovala djeca i mladi, kao i u potrazi za materijalima. “ Kitila se (grana) lančićima napravljenim od raznobojnog papira, pravim jabukama, orasima (pozlaćenim) i slično. Pleli bi se i lančići od slamke na pređu navučenih i raznih figurica od papira. Tu su se stavljalje jabučice i sav nakit.“ (Kovačević, 2000., str. 80).

Predvečer na Badnjak jela se posna večera, nakon koje je obično jedan muškarac s dječacima otišao u staju po slamu, a djevojčice su nosile žito u kanticama. Slama se zatim postavljala ispod stola gdje su djeca spavala nakon što se obitelj vrati s polnoćke. Tijekom cijelog tog procesa donošenja i postavljanja slame obitelj je molila:

Daj nam Bog

Picekov, racekov,

Telekov, ždrebekov,

Dušnog zveličenja,

I grijeha oprošćenja,
I mira Božjeg najviše.
(Donja Lomnica, Turopolje)

4.2. NEVINA DJEČICA

Dan Nevine dječice se obilježava 28. prosinca, a poznati običaj koji se odvija na taj dan je običaj šibanja djece. U nekim dijelovima Hrvatske šibaju se međusobno i mladići i djevojke, ali običaj je u početku nastao šibanjem djece. Šibalo se svježim prutom ili šibama pletenim od vrbe (Gavazzi). Gavazzi nadalje tumači da se taj običaj šibanja obavlja kao spomen na trpnju nevine dječice koju su podnosila. Naziv Nevina dječica tom je danu dala crkva, a narod taj dan još naziva „mladenci“ ili „mladinci“. Taj naziv se razvio iz vjerovanja da se udaranjem šibom čovjek pomlađuje. Tu teoriju objašnjavaju dva različita vjerovanja „...jer se od udarca organizam doista uzbuđi i krv jače kola...“ i „...da se sa svježih biljki na svoj način prenosi životna snaga na udarano biće“ (Gavazzi, 1991., str. 193.).

4.3. FAŠNIK

Fašnik, odnosno maškare, je jedan od običaja koji se kroz godine i stoljeća jako malo mijenjao. Jedan od razloga, a možda i jedini razlog je taj što za fašnik nema nikakvih pravila. Za fašnik se izvode ludorije, maškiraju se (mačkiraju) i djeca i mladi i stari. Nakon što stave svoje maske kreću u obilazak sela/grada, zvone po kućama i sakupljaju voće, slatkiše ili novce. Uvijek su najzabavnije one grupe maškara koje kroz svoje maske mogu ispričati kakvu priču (svadbe, putničke ili cirkuske družine i slično).

4.4. USKRS

Uskrs se kao i Božić čekao s velikim nestrpljenjem. Osim što se slavi Isusovo uskrsnuće te je najvažniji katolički blagdan, nakon Uskrsa dolazi sve toplije vrijeme, a time i sve više igre

na otvorenom. Za Uskrs se tradicionalno pripremaju kolači, kuhana šunka, mladi luk i slično, a naravno i farbaju se jaja (pisanice). Djeca su s velikim veseljem gledala i pomagala ženama u farbanju pisanica. Pisanice su se bojale i ukrašavale na različite načine, a sve prirodnim sredstvima. One su se mogle zamotati u ljuske luka ili listove špinata pa su se tako kuhala u vodi ili su se bijele ljuske ukrašavale rastopljenim voskom i drvцем kao kistom (crtali su se ornamenti i figure).

Na Veliku subotu popodne nosila se hrana na blagoslov u crkvu ili je svećenik dolazio u sela. Hranu su na blagoslov nosile žene, ali jako često i djevojčice i dječaci. „U košari su nosili kuhanu šunku, kuhanu jaja, tj. pisanice (pisanice), kruh, gibanicu, hren, mladi luk, sol itd.“ (Kovačević, 2000., str. 89).

4.5. JURJEVO

Jurjevo je dan svetkovanja Sv. Jurja, a obilježava se 23. travnja. Osim toga, Jurjevo obilježava i „početak godine, upravo kućanstvene i gospodarske godine.“ (Gavazzi, 1991., str. 41.). Na taj dan su se mijenjale sluge i pastiri (otpuštali, zapošljavali i unajmljivali novi), također, tada se prvi put stoka izvodila na pašu te se „stoka ovjenčavala vijencima. Tako okićenu tjerali su s paše kući, a na ulazu u dvorište čekao ih je mali krijes.“ (Premuž, 2004., str. 2.). Seljaci su vjerovali da će na taj način ukloniti sve kletve koje su na stoku bacile coprnice te da će imati rodnu i uspješnu godinu. Za Jurjevo se u svim selima palio veliki krijes oko kojeg su se mještani skupljali i zajedno jeli, pili, plesali i slavili.

Jurjevo je veliki i važan blagdan za djecu jer su imala veliku ulogu. U jutro na Jurjev dan djeca su krenula u obilazak kuća. Često su išli u grupicama (dvije djevojčice i dva dječaka) i tako se natjecali tko će dobiti više darova. „Djeca su se pripremala i po tjedan dana ranije kako bi što bolje uvježbala pjevanje. Dečki i djevojčice imali su različite pjesme. Dan ranije skupljali su vrbove grančice kod potoka Lomnica, gdje ih je bilo najviše“ (Premuž, 2004., str.2.). Djeca koja su išla u obilaske kuća nazivala su se „jurjaši“, bili su odjeveni u narodne nošnje te je „bilo

karakteristično nošenje «barjaka», dugačke motke na kojoj je na vrhu nasadena jabuka, a ispod nje zavezana trobojnica i crveni rubac” (Premuž, 2004., str.2).

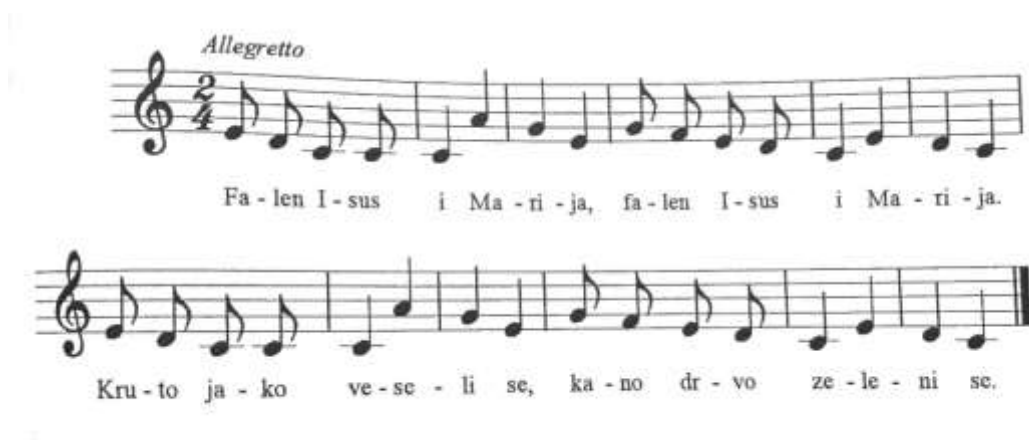
Još jedna od posebnosti Jurjeva bio je običaj da svake godine ujutro najljepši dečko u selu na konju projaše selom, odjeven u plemenitaške hlače, lajbek, čizme te krunu kapu, a nosio i sablju. I konji i dečko bili su ovjenčani zelenilom i cvijećem.

Prema svim ovim običajima, zaista se možem primijetiti da je taj blagdan bio u potpunosti posvećen prirodi, gospodarstvu, pastirima i „seljačkom načinu života“. Zbog toga nije ni čudno da su se u današnje vrijeme ti običaji izgubili te da je od cijele ceremonije za Jurjev dan ostalo zaista malo. Pastira više nema, u selima više nema niti toliko stoke, mladi sve više odlaze u gradove te je slavlje izgubilo svoju prvotnu svrhu. Danas postoje društva koja organiziraju svečanost za dan Sv. Jurja. Premuž spominje kulturno-umjetničko društvo „Nova zora“, koje već godinama njeguje jurjevske običaje. Običaji koji su se sačuvali i danas jesu paljenje krijesa. Samo što se, za razliku od prije, danas pali samo jedan veliki krijes oko kojega se skupljaju mještani, dolaze i tamburaši te se u početku pjevaju jurjevske pjesme, a kasnije i one koje nemaju veze s Jurjevom. Čestita se imendan svima koji se zovu Juraj ili Đuro, donosi se piće, kolači, dizano tijesto i sl.

Iako su se stari običaji Jurjeva izgubili i ostali samo dijelovi, djeca i dalje imaju priliku sudjelovati u ovom događaju i biti više od promatrača. Kako Premuž izvješćuje; djeca i dalje hodaju po selima, u današnje vrijeme ne posjećuju sve kuće već samo one od poznatijih mještana te obično dobivaju novac. “...danas uglavnom KUD potiče djecu na organiziran odlazak u ophod tako što im naprave zastavu i obuku ih u nošnje. Ne ide se kao nekada od kuće do kuće, već isključivo kod poznatih ljudi iz sela. Zastava je danas štap od 3-4 metra na kojem je crvena marama s ružicama te brojne crvene trake. Jabuka se ne stavlja“ (Premuž, 2004., str.4.).

Neki od primjera jurjevskih pjesama:

Faljen Isus i Marija

Slika br.5: *Faljen Isus i Marija*

Falen Isus i Marija, falen Isus i Marija!
Kruto jako veseli se, kano drvo zeleni se.
Kano drvo u zelene, svati će se u vesele.
Sveti Juraj blage krvi, med vojaki bil je prvi.
Sveti Juraj koplje meće, on pozoja strašno seče.
Od pozoja lukavoga, jer se, Juro, ufaš Boga.
„Ufam, ufam, gospodine, cele kuće i družine“.
Podajte nam vi sedalce, pa nam dajte dve tri jajce.
Ak nas ne te daruvali, mi vam bumo sinka krali,
Sinka krali, otpelali srede luga zelenoga;
Srede luga zelenoga, med ružice fijolice,
Med rožice fijolice i med mlade devojčice.

Fala vam, fala, vi dobri ljudi!

Bog vam naplati i na nebu stanovati.

Na Jurjevo idu dvije djevojčice i jedan dječak selom, od kuće do kuće. Djevojčice preko sebe prebace pleter od vrbovih šiba, a dječak nosi košaru u koju skuplja darove (Knežević, 2002; 208).

Pošel je, pošel, pisani vuzem

Slika br.6: *Pošel je, pošel, pisani vuzem.*

Pošel je, pošel, pisani Vuzem,

Došel je, došel, Juraj zeleni,

Iz zelene gore u to ravno polje.

Darujte ga, darujte, Juru zelenoga!

Nije Juro svaki dan, već u ljetu jedan dan.

Darujte ga, darujte, Juru zelenoga!

Dajte Juri soli, da se Bogu moli,

Dajte Juri sira, da vam ljepše svira,

Dajte Juri hrži, da se doma drži,

Dajte Juri rakije, da se doma napije,

Dajte Juri gibanice, da ga ne bi Ciganice,

Dajte Juri mleka, da ga ne bi seka,

Dajte Juri jajec, da ga ne bu zajec,
Dajte Juri dinar, dva, da ne pjeva badava.

5. ZAKLJUČAK

Folklor je dio narodne baštine koji čini neki narod prepoznatljivim i svojim. On obuhvaća stoljeća narodne tradicije, povijesti, rada i načina življenja. Kao što sam već ranije u radu objasnila folklor obuhvaća ples, pjesmu, igru i običaje nekog naroda. Smatram da bi djeca trebala biti upoznata s običajima zemlje u kojoj su rođena i u kojoj odrastaju, na taj način razvijat će osjećaj pripadanja svome narodu, a s time i svoj identitet. Kao i sve u dječjem životu najbolje se prenosi i uči kroz igru tako da je najbolje djeci prenijeti igre s pjevanjem, plesove i pjesme i onda postupno, kako odrastaju dodavati i ostale informacije (kako su se tada oblačili, u kojim prigodama se pjevala ta pjesma). Djeci su takve stvari interesantne i često se osjećaju vrlo ponosno kada shvate da su naučili nešto što pripada hrvatskoj baštini pa oni sami mogu „učiti“ svoje roditelje i pokazati im što sve znaju. Kako bi djecu privukli u takve aktivnosti nije potrebna nikakva posebna priprema, potreban je samo obrazovan i sposoban posrednik kako bi ih upoznao s folklornom tradicijom jer je ona ionako namjenjena djeci, zabavna i zaigrana.

U ovome sam se radu koncentrirala posebno na područje Turopolja jer smatram da ima predivnih običaja koji nisu dovoljno poznati i trebalo bi ih negovati i prikazivati javnosti. U Turopolju postoji puno KUD-ova koji te običaje približuju javnosti i uključuju djecu u proces. Za djecu to ima posebno značenje jer ona vole slaviti, vole se veseliti, a najviše od svega vole se osjećati potrebnima i korisnima. Žele da ih odrasli shvaćaju ozbiljno te da im daju prave zadatke i očekuju od njih da to naprave. Smatram da narodni običaji omogućuju djeci upravo to. Jer u prošlosti kada se nešto radilo svi su u tome sudjelovali, i mladi i stari, svatko je imao svoju ulogu u tom lancu organizacije te su se na kraju obavljenog zadatka svi osjećali sretno i uživali plodu njihovog zajedničkog rada.

LITERATURA

1. Duran, M. (2003.) *Tradicija spontane kulture djece i mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap
2. Gavazzi, M. (1991.) *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture
3. Gospodnetić, H. (2015.) *Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima 2.dio*. Zagreb: Mali profesor
4. Hemeršak, M. *Dječji folklor između prežitka i prepreke*. Etnološka istraživanja, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2003. Str. 35-43 UDK 398-053.2
5. Hrvatska enciklopedija <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=20034> (16.3.2018.)
6. Ivančan, I. (1971.) *Folklor i scena*. Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske
7. Knežević, G. (2002.) *Naše kolo veliko, hrvatski dječji folklor, gradivo iz 19. i 20. stoljeća*, Zagreb: Ethno
8. Knežević, G. (2012.) *Sad se vidi, sad se zna: hrvatske dječje tradicijske igre s pjevanjem*. Zagreb: Ethno
9. Kovačević, J. (2000.) *Obiteljska zadruga plemenitih Kovačevića*. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica – Odjel za kulturu
10. Marković, J. *Dječja usmenost i usmenost o djetinjstvu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici*. Studia ethnologica Croatica Vol. 21. Zagreb 2009. str. 255-284 UDK 398.21(497.5)
11. Miklaušić, V. (1994.) *Plemeniti puti*, Velika Gorica: Matica hrvatska-Ogranak Velika Gorica
12. Premuž, V. *Jurjevski običaji u Turopolju*. Ethnologica Dalmatica Vol.13. Split 2004. Str. 27-43 UKD: 392
13. Rihtman Augustin, D. (1992.) *Knjiga o Božiću*. August Cesarec i Most, Zagreb

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Lucija Ćurin, studentica Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem, s potpunom moralnom odgovornošću, da sam samostalno napisala ovaj završni rad, te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta drugih radova, koji nisu označeni kao citat s napisanim izvorom odakle su preneseni. Rad sam izradila uz pomoć mentorice Josipe Kraljić, višeg predavača.

Lucija Ćurin
